

Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ile Tipik Gelişim Gösteren Öğrencilerin Okul Kavramına Yönelik Algıları

Students with Special Needs and Students with Typical Development Perceptions Towards the Concept of School

Evim Yaşlı¹, Vesile Yıldız Demirtaş²

¹*Sorumlu Yazar, Uzm., Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, evmysl@hotmail.com, (https://orcid.org/0000-0003-4196-786X)*

²*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, vesile.yildiz@deu.edu.tr, (https://orcid.org/0000-0002-4202-7733)*

Geliş Tarihi: 06.08.2023

Kabul Tarihi: 09.12.2023

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimli öğrenciler (otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizlik) ile tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarını tespit etmektir. Araştırmanın çalışma grubunu Şanlıurfa ili Haliliye, Karaköprü, Eyyübe ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı iş uygulama okulu, ilkokul, ortaokul, lise ile okul bünyelerindeki özel eğitim sınıflarına devam eden toplam 147 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak çizme-yazma tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda özel gereksinimli öğrencilerin algılarının yüksek frekansta olumlu olduğu fakat okul içerisinde kendilerini yalnız hissettikleri görülmüştür. Aynı şekilde tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarının olumlu olduğu görülmüştür. Özel gereksinimi olan öğrencilere göre tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarının eğitsel yönü içinde akademik içeriklere daha ağırlıklı yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, zihinsel yetersizlik, okul kavramı, çizme yazma tekniği.

ABSTRACT

The aim of this research is to determine the perceptions of students with special needs (autism spectrum disorder and intellectual disability) and students with typical development towards the concept of school. The study group of the research consists of a total of 147 students who attend the business practice school, primary school, secondary school, high school and special education classes in the schools in Haliliye, Karaköprü, Eyyübe districts of Şanlıurfa province. Drawing-writing technique was used as a data collection tool in the research. As a result of the research, it was seen that the perceptions of the students with special needs were positive at high frequency, but they felt alone in the school. Likewise, it was observed that typically developing students had positive perceptions of the concept of school. It has been concluded that the academic content is given more weight in the educational aspect of the perceptions of the students, who show typical development compared to the students with special needs, towards the concept of school.

Keywords: Autism spectrum disorder, intellectual disability, school concept, drawing and writing technique.

GİRİŞ

İnsanların ömür boyunca etkileşimde olduğu birçok ortam vardır. Bu ortamlar aile, okul veya iş yeri şeklinde örneklendirilebilir. Kişiler, bu ortamlarda yaşanan olaylara karşı birtakım davranışlar gösterir. Bu davranışlar deneyim, eğitim seviyesi, ilgiler, yaş gibi faktörlerden etkilenerek ortaya çıkar (Öztabak, 2017). Kişiler, çevrelerindeki duygusal bilgileri yorumlayarak oluşturdukları algıları da farklı davranışlarla açığa çıkararak ifade eder. Bu davranışlar konuşmak, çizim yapmak, yazmak, çeşitli eylemlerde bulunmak olarak çeşitlendirilebilir. Çocukların çevresinden edindiği bilgileri somutlaştırmak amacıyla başvurdukları alanlardan bir tanesi de çizim yapmaktır (Yılmaz ve Güven, 2015). Çocuklar çizimleriyle algılarını detaylı biçimde ifade edebilmektedir. Bundan dolayıdır ki çocukları anlamaya, dış dünyayı nasıl gördüklerini analiz edebilmeye ulaşmada çizimler önemli bir yere sahiptir. Çünkü çizimler, kişisel kimliği, belirteçleri ve yansımaları ifade etmektedir (Çağlayan, 2014). Angell, Alexander ve Hunt (2015), yaptığı çalışmada yazma çizme tekniğinin son on yılda sağlık, sosyal hayat ve eğitimde sıklıkla kullanıldığını belirtmiştir. Angell ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada yazma çizme tekniğinin sınırlı ve faydalı yönleri detaylı biçimde incelenmiştir. Araştırma sonucunda bu tekniğin öğrenciyi yapılan çalışmaya aktif şekilde kattığı, iç dünyasına ulaşmada büyük bir araç olduğu bahsedilmiştir. Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini bu teknik ile rahatlıkla kullanabildikleri görülmüştür. Tekniğin çocuk odaklı veri toplama yöntemi olduğu bahsedilmiştir Knowles, Parnell, Stratton ve Ridgers (2013), yaptıkları çalışmada öğrencilerin ders aralarında fiziksel aktivite fırsatları hakkındaki algılarını keşfetmek amacıyla çizme yazma tekniği kullanmıştır. Araştırmacılar okul içi ve dışında genel okul kavramını incelediklerinde pek çok teorik yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Noonan, Boddy, Fairclough ve Knowles (2016), öğrencilerin okul dışı zamanlarda yaptıkları fiziksel aktivitelerini yaz, çiz, ve anlat yöntemiyle araştırmayı amaçlamışlardır. Bu araştırmayla öğrencilerin okul dışında yaptıkları fiziksel aktiviteler ile ilgili yorumlarını, algılarını ve tecrübelerini öğrenmeyi hedeflemişlerdir. Araştırma sonucunda öğrenciler yüksek oranda fiziksel aktiviteleri spor ile ilişkilendirmiştir. Öğrenci çizimlerinde ortaya çıkan algılar arasında eğlenceli vakit, zevk almak, mutluluk veren şekilde temalara ulaşılmıştır. Ayrıca ebeveynlere yönelik fiziksel aktivitelere teşvik eden birey ve engelleyen birey olarak iki ayrı algının da var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ferreira ve Santoso (2008), öğrenci algılarının ders başarısı üzerindeki ilişkisi üzerine yaptıkları çalışmada öğrencilerin algıları ile öğrencilerin ders başarısı arasındaki ilişkisini incelemişler, öğrencilerin olumsuz algıladıkları derslerde daha başarısız oldukları, sevdikleri ve geçmiş deneyimlerinin olumlu olduğu derslerde ise daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak okul içerisindeki en temel öğelerden biri olan öğrencilerin, okulu nasıl algıladığı konusunda yetersizlikler hissedilmiştir (Gülcemal, 2019). Bu doğrultuda özel eğitime gereksinim duyan bireyler ile tipik gelişim gösteren bireylerin okul algılarının karşılaştırılması gerekliliği hissedilmiştir. Gruplar arası algıların nasıl şekillendiği ve varsa aradaki farklılık düzeyinin ortaya çıkarılması özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminin şekillenmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

1.1. Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimi olan öğrenciler ile tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına (öğretmen, sınıf, sınıf arkadaşı) yönelik algılarını tespit etmektir. Araştırmada, eğitim öğretim yapıldığı okul ortamının öğrenci algısı doğrultusunda şekillenmesi, okul ve çevresine yön verilmesi, aynı zamanda okul-öğrenci ilişkisinin iyileştirilmesi açısından özel gereksinime ihtiyacı olan öğrencilerin okul algısının anlaşılması gerekli görülmektedir. Çocuk çizimlerinin analizinin özellikle özel eğitime gereksinim duyan bireylerin hayal gücüne ve algılarına ulaşabilmede önemli bir değerlendirme yöntemi olduğu düşünülmektedir (Allen ve Craig, 2016).

Resim çizmek, duygu ve düşünceleri resim dili ile anlatmak bireyin kendini ifade etme biçimlerinden biridir. Yapılan bir çalışmada özel eğitime gereksinim duyan bireylerin resim

çizerek ruhsal gelişimlerine destek sağladıkları aynı zamanda yetersizlik durumuna göre kendilerini resim yoluyla ifade edebildikleri gözlemlenmiştir (Gonca ve Caferoğlu, 2012). Özel eğitimin temel ilkeleri arasında yer alan “bireysel farklılıkları, gelişimsel özellikleri ve eğitim ihtiyaçları dikkate alınarak eğitim hizmetinin sunulması” (MEB, 2018) maddesi göz önüne alındığında öğrencinin okul kavramını algılama biçimini ortaya çıkartmak ve uygulanan programlarda kaliteyi arttırmak, sunulan eğitim hizmetlerinin öğrencinin ilgi ve tutumlarına yönelik olmasını sağlamak amacıyla oldukça büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin algıladıkları duruma göre okul ortamının sağlanması, aynı çalışmanın hem özel gereksinimli hem de tipik gelişim gösteren öğrencilere yapılması çocuklar arasındaki okul algısı farklılığının varlığı hakkında bilgiye ulaşılmasını sağlayacaktır. Örneğin, Temel ve Güllü (2016), beden eğitimi dersi algısını öğrencilerin çizdiği resimler aracılığıyla araştırmışlardır. Örneklem grubunu 11-12 yaş aralığında ülkemizdeki farklı bölgelerden 9 ayrı şehir 20 farklı okul bünyesindeki 651 çocuk oluşturmuştur. Uygulamalar sonucunda ortaya resimlerde etkinlik çeşidi, kıyafet, spor teknik, spor branşı, ders alanı, cinsiyet, duygu durumu, resimlerde beden eğitimi öğretmeni, çevre olmak üzere 9 ayrı kategori çıkmıştır. Her bir kategorinin frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak tablo haline getirilmiştir. Beden eğitimi dersi algısının mutluluk veren, doğal çevre ve açık alanda uygulama yapılabilen, sportif faaliyetlerin ön planda olduğu ders sonuçlarına ulaşılmıştır. Gal ve Gan (2021), 3. ve 6. sınıfa giden katılımcılarla çizme-yazma tekniği kullanarak katılımcıların ideal okul çevresi kavramı algısını incelemişlerdir. 128 çizimin betimsel analiz yöntemiyle analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda çizimlerden elde edilen 4 ayrı kategori ortaya çıkmıştır. Bunlar; açık havada öğrenme ortamları, öğrencilerin duyguları, stres atma ve enerji alanları, okul çevre ve eğitim olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların okul ve çevresini olumlu bir havaya sahip olan okul-çevre ortamı olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca eğitim kalitesinin artması, kullanılan programların öğrenci esaslı geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmayla Türkiye’de özel eğitim alanı içerisinde yapılmış benzer bir araştırma bulunmamaktadır. Bu sebepler ile çalışmanın özel eğitim alanına kazandırılması önemli görülmektedir.

1.2. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Özel gereksinimi olan öğrenciler ile tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algıları nelerdir? Bu problemi incelemek amacıyla aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır.

1. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin öğretmen ve okul kavramına yönelik algıları nelerdir?
2. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin öğretmen ve okul kavramına yönelik algıları nelerdir?
3. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin öğretmen ve okul kavramına yönelik algıları nelerdir?

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ele alınan problem ile ilgili detaylı ve derinlemesine inceleme yapma ve veri toplamak amacıyla verilerin direkt olarak kaynağından yararlanabilme, olgunun birebir gerçekleştiği ortamda, çalışma grubunun düşünce biçimi veya algılarına odaklanan ve sürece göre şekillenen nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018). Yapılan uygulama ve gözlemlerle ortaya çıkan verilerin derinlemesine analizinde veriler arasında ilişkiler kurabilmek, karşılaştırma yapabilmek amacıyla betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizle veriler detaylı incelemelerden geçmekte ve benzer veriler bir araya toplanmaktadır. Bu analiz yönteminde amaç verileri ortak özelliklerine göre kategorizeleştirip sınıflandırmak ve analizin anlaşılabilirliğini artırarak verileri

organizasyon içinde sunmaktır. Bu yöntem yorumlamaya dayalı cevapların analizinde kullanılmaktadır. Veriler bu yöntemde dört ayrı aşamadan geçmektedir. İlk aşamada uygulama sonucunda elde edilen veriler kodlanmakta kodlanan veriler incelenerek temalara ayrılmaktadır. Veriler oluşturulan kodlar ve ortaya çıkan kategori ile tekrardan incelenerek düzenlenmektedir. Son aşamada ise bulgular yorumlanarak analiz yapılmaktadır (Karataş, 2017).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmaya Şanlıurfa'nın Karaköprü, Haliliye ve Eyyübiye ilçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkököl, ortaokul, lise ile bu okullardaki özel eğitim sınıflarına devam eden 180 kişi katılım sağlamıştır. Ancak uygulama sürecine devam etmek istemeyen veya çizimlerini tamamlamayan; otizm spektrum bozukluğu olan 14, zihinsel yetersizliği olan 19 öğrencinin çizimleri araştırma dışı bırakılmıştır. Bu sebeple çalışma grubunu otizm spektrum bozukluğu olan 46 öğrenci, zihinsel yetersizliği olan 41 öğrenci ve tipik gelişim gösteren 60 öğrenci olmak üzere toplam 147 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma gruplarında yer alan öğrencilerin cinsiyete ve okul türlerine göre dağılımları Tablo 1 ve Tablo 2 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 1

Çalışma gruplarında yer alan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları

Çalışma grubu	Cinsiyet	n
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan	Kız	13
	Erkek	33
	Toplam	46
Zihinsel Yetersizliği Olan	Kız	22
	Erkek	19
	Toplam	42
Tipik Gelişim Gösteren	Kız	32
	Erkek	28
	Toplam	60

Tablo 2

Çalışma gruplarında yer alan öğrencilerin okul türlerine göre dağılımları

Çalışma grubu	Okul Türü	n
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan	İlkokul	13
	Ortaokul	16
	İş Uygulama Okulu	12
	Lise	5
	Toplam	46
Zihinsel Yetersizliği Olan	İlkokul	12
	Ortaokul	10
	İş Uygulama Okulu	14
	Lise	5
	Toplam	41
Tipik Gelişim Gösteren	İlkokul	20
	Ortaokul	20
	İş Uygulama Okulu	20
	Lise	20
	Toplam	60

2.3. Veri Toplama Aracı ve Süreci

Çizme yazma tekniğinde bir problem durumunu açıklamak amacıyla çocuklardan problem durumu doğrultusunda bir resim çizmesi ve çizdiği bu resim ile ilgili düşüncelerini yazması istenmektedir (Yılmaz ve Güven, 2015). Çizme-yazma tekniğinin analiz sürecinde çizimlerde güçlükler yaşamamak amacıyla, ortaya çıkan çizimlerin birer cümle ile açıklanması istenmektedir. Çizme-yazma tekniği çocukların istenilen duruma uygun bireysel katılımlarını arttırarak yaratıcılıklarını geliştirmelerin de etkili olmaktadır. Çocukların bakış açılarına ulaşabilmek ve algılarını analiz edebilmek bu teknikle oldukça kolaylaşmaktadır. Bu teknik özel gereksinimli çocukların dünyayı nasıl gördüklerini anlamayı ve onların dünyalarına ulaşabilmeyi desteklemektedir (Pridmore ve Bendelow, 1995). Araştırmada çizme yazma 52 tekniği, katılımcıların okul kavramı ile ilgili algıları hakkında öz ve nitelikli veriler elde edilmesi amacıyla her öğrenciyle bireysel çalışma esaslı kullanılmıştır. 2021 Mart ayında gerekli veri toplama izinleri alınmış, mart, nisan ve mayıs aylarında veriler toplanmıştır.

2.3.1. Araştırma Öncesi Hazırlıklar

Verilerin toplanma süreci başlamadan önce araştırmacı katılımcıların dersine giren branş veya sınıf öğretmeni ayrımı yapılmaksızın o anki dersin öğretmenleriyle tanışmış, kendini tanıtmıştır. Yapılacak çalışmanın hedefini, katılımcılarla ne şekilde çalışacağını, öğrencilerde bu çalışmanın herhangi bir davranış problemi oluşturup oluşturmayacağını, öğrencilerden beklentisinin neler olduğunu detaylı bir şekilde açıklamıştır.

2.3.2. Araştırma Uygulamaları ve Süreç

Araştırmacı her katılımcıyla teker teker tanışmış, çalışmanın hedefini, ne olduğunu, yapacakları çalışmanın gönüllülük esaslı, ders değil eğlenceli bir aktivite olacağını ve çalışmayı nasıl yapacaklarını her öğrencinin seviyesine uygun şekilde detaylıca açıklamıştır. Katılımcıların bireysel ve rahat bir şekilde algılarını yansıtabilmeleri amacıyla sınıfta gerekli ortam düzenlemesi sağlanmış, her birine A4 kağıdı dağıtılmış, katılımcıların varsa kendilerine ait kullanmak istedikleri kuru veya pastel boyalarını çıkarmaları istenmiştir. Materyalleri yoksa her öğrenciye Covid-19 pandemi tedbirlerine uygun şekilde isteklerine göre pastel veya kuru boya dağıtılmıştır. Katılımcılara çalışma için 80 dk (2 ders saati) verilmiştir. Her katılımcıya teker teker “Öğretmen deyince aklına ne geliyor? Çiz ve bir cümle ile açıkla.” yönergesi verilmiştir. Araştırmacı katılımcıların süreç boyunca güçlük yaşadıkları yerlerde birebir destek sağlamıştır. Daha sonra “Okul deyince aklına ne geliyor? Çiz ve bir cümle ile açıkla.” şeklinde son yönerge verilerek katılımcıların çizimleri yapması sağlanmıştır. Okuma yazmada güçlük çeken katılımcılara gerekli yardımlar uygulanmış okuma yazma bilmeyen katılımcıların yerine araştırmacı çizdiklerini anlatmasını istemiş ve bir cümle ile ifadelerini not etmiştir. Katılımcılara emekleri için teşekkür edilerek çizme-yazma tekniği uygulama süreci sona erdirilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada yapılan çizme yazma tekniğiyle elde edilen çizimler ve cümleler betimsel analiz yöntemi ışığında ayrı ayrı incelenmiştir. Otizm spektrum bozukluğu olan katılımcıların çizim ve cümleleri, zihinsel yetersizliği olan katılımcıların çizim ve cümleleri, tipik gelişim gösteren katılımcıların çizim ve cümleleri ayrılarak gruplandırılmıştır. Her gruptaki çizim ve cümleler tek tek incelenerek belli bir anlam ifade etmeyen çalışmalar araştırma dışı bırakılmıştır. Gruplar içerisindeki çizim ve cümleler öğretmen kavramı ve okul kavramı alt başlıklarında toplanmıştır. Her alt başlık altındaki çizimler ve cümlelerin yazılı olduğu kâğıtlar 1'den başlayarak numaralandırılmıştır. Çizimler cümlelerle birlikte detaylı şekilde incelenmiş ve kodlamalar yapılmıştır. Yapılan kodlamalar incelenerek her alt başlıktan çizim ve cümlelerin ifade ettiği ortak algıya göre kod listesi oluşturulmuştur. Kod listesi üzerinden kodların ortak özellikleri ve farklılıkları incelenerek istenen algıyı ifade eden kategoriler oluşturulmuştur. Böylelikle kategoriler, çizimlerle ulaşılan algıları anlamlı biçimde ortaya koymaktadır.

Oluşturulan bu kategoriler araştırmanın geçerliliğinin sağlanması amacıyla farklı bir kodlayıcıyla tekrar verilerin analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda iki kodlayıcının uzlaşamadıkları, görüş birliği olmayan noktalar belirlenmiştir. Kodlayıcılar tarafından görüş birliği kurulmayan noktalar üzerine yoğunlaşarak birlik sağlanmıştır. Bu noktada ulaşılan sonuçların güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) $[(\text{Görüş birliğine varılan form sayısı} / \text{Toplam form sayısı}) \times 100]$ kodlayıcılar arası güvenilirlik formülü ile hesaplanmıştır. Sonuçlar tablolandırılmıştır. Miles ve Huberman (1994) bir araştırma için güvenilirliğin %70 üzerinde sonuç vermesini güvenilir olarak kabul etmiştir (Baltacı, 2017). Veriler uzman analizine sunulmuş ve geçerliliği sağlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik Tablo 3 üzerinde detaylı şekilde açıklanmıştır.

Tablo 3

Çizme Yazma Tekniği Analizinde Kodlayıcılar Arası Güvenirlik Sonuçları

Çizim Bölümleri	Güvenirlik (%)
Öğretmen Kavramı	78.1
Çizimleri	
Okul Kavramı	81.8
Çizimleri	

BULGULAR

3.1. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin Çalışmalarına İlişkin Bulgular

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere “Öğretmen deyince aklına ne geliyor, çiz.” yönergesi verilerek “Öğretmen” kavramına yönelik elde edilen bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin “Öğretmen” Kavramına Yönelik Yaptıkları Çizimlere İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Öğretmen Davranışları	Sevecen	14
	Mutlu	4
	İlgisiz	7
	Sinirli	5
Öğretmenin Eğitsel Rolü	Tahtada Ders	4
	Anlatan	
	Yönerge Veren	4
	MasadaDers	3
	Anlatan	
	Elinde	5
	Kağıt ve Kalem Olan	
	Toplam	46

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin “Öğretmen” kavramına yönelik çizimlerinde ortaya çıkan 2 ayrı kategori içerisinde yüksek frekansa sahip olan “Öğretmen davranışları” kategorisini temsil eden kodlar incelendiğinde, yüksek sayıda öğretmenin sevecen davrandığı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların çizimlere yönelik ifade ettiği cümlelerde de bu algıyı destekler nitelikte yorumlar ortaya çıkmaktadır. Diğer çizimler incelendiğinde ilgisiz veya sinirli davranan öğretmenlerin öğrencilerin algısında yer ettiği görülmektedir. Buradan otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin öğretmen denildiğinde katılımcıların çoğunluğunda, akıllarına sevecen, ilgisiz,

sinirli veya mutlu öğretmen geldiği yorumuna varılmaktadır. Kategorilere ait bazı örnekler kodlarıyla birlikte aşağıda yer alan Şekil 1- 2’de gösterilmiştir.

Şekil 1

Sevecen Ö3, Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim alan, 8. Sınıf, 14 Yaş Çizimi

“Sevgi dolu öğretmen aklıma geliyor.”

Şekil 2

İlgisiz Ö26, Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe, 9 Yaş Çizimi

“Bak ağzı yok.”

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin “Öğretmen” kavramına yönelik çizimleri incelendiğinde çalışmaların 27’sinde dudakların gülümseme şeklinde çizildiği, 5’inde öfke duygusunu yansıtan dudak ve yüz ifadesi çizildiği, 5’inde ise dudak ve yüz ifadesinin olmadığı görülmektedir. Çizimlerde kadın öğretmenlerin elbise veya etek giyen olarak çoğunlukla (f=19) çizildiği görülmektedir. Erkek öğretmen çizimlerinde ise takım elbise, pantolon, kravat şeklinde resmi giyim detayları verildiği görülmektedir. Öğretmenin kalem veya kâğıt şeklinde materyalleri olan bilgi veren bir anlatıcı konumunda olduğu görülmektedir. Çizimlerde öğretmen; kadın öğretmen, erkek öğretmen, çöp adam olmak üzere farklı şekillerde resmedilirken en çok erkek öğretmen çizildiği görülmektedir.

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere “Okul deyince aklına ne geliyor, çiz.” yönergesi verilerek “Okul” kavramına yönelik elde edilen bulgular Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerin “Okul” Kavramına Yönelik Yaptıkları Çizimlere İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f	
Okula Yönelik Hisler	Sevgi	5	
	Yalnızlık	4	
	Yardımseverlik	2	
	Mutluluk	3	
Okulun Öğretici Yönü	Kitap	2	
	Okulun Dış Görünüşü	Çok Katlı Bina	7
		Tek Katlı Bina	11
		Bahçesi Çicekli Bina	5
Okuldaki Sosyal Faaliyetler	Bayrak Direkli Bina	5	
	Futbol Sahası	7	
	Oyun Bahçesi	4	
	Toplam	55	

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin “Okul” kavramına yönelik çizimlerinde ortaya çıkan 4 ayrı kategori içerisinde en yüksek frekansa sahip olan “Okulun dış görünüşü” kategorisini temsil eden kodlar incelendiğinde, genel olarak bir okul binasına yer verdikleri 77 sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çizimler içerisinde binanın özelliklerine göre çizimlerin ayrıldığı görülmektedir. Çizimlerde çok katlı bina, tek katlı bina, okul binası bahçesinde bayrak direği, okul bahçesinde çiçeklerin resmedildiği görülmektedir. Katılımcıların çizimlere yönelik yazdığı cümlelerde de “Okulun dış görünüşü” algısını destekler nitelikte yorumlar ortaya çıkmaktadır. Buradan otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okul denildiğinde akıllarına okul binası, bayraklı ve resmi bir kurum, büyük binalar geldiği şeklinde yorumlar ortaya çıkmaktadır. Kategorilere ait bazı örnekler kodlarıyla birlikte aşağıda yer alan Şekil 3-4 üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 3

Bayrak direkli bina O13, Özel Eğitim 5.Sınıf, 11 Yaş Çizimi

“Türk bayrağı her okulda olur.”

Şekil 4

Yalnızlık O39, Özel Eğitim 9. Sınıf, 15 Yaş Çizimi

“Okulca dersteyken ben öğretmenimle kapıdayım.”

3.2. Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Çalışmalarına İlişkin Bulgular

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere “Öğretmen deyince aklına ne geliyor, çiz.” yönergesi verilerek “Öğretmen” kavramına yönelik elde edilen bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

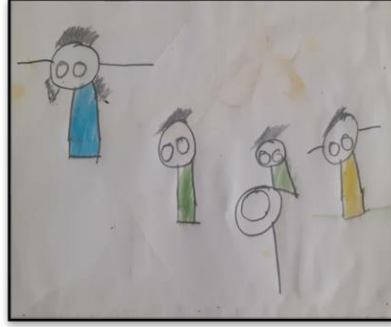
Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin “Öğretmen” Kavramına Yönelik Yaptıkları Çizimlere İlişin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Öğretmen Davranışları	Sinirli	2
Öğretmene Yönelik Hisler	Sevgi	12
Öğretmenin Eğitsel Rolü	Tahtada Ders Anlatan	14
	Elinde Kağıt Olan	11
	Etkinlik Yapan	2
	Toplam	41

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin “Öğretmen” kavramına yönelik çizimlerine ilişkin bulgular içerisinde en yüksek frekansa sahip olan “Öğretmenin eğitsel rolü” kategorisini temsil eden kodlar incelendiğinde, 14 katılımcının öğretmenin tahtada ders işlediği algısına sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı kategorinin diğer çizimleri incelendiğinde elinde kâğıtlar olan veya öğrencilerle birlikte etkinlik yapan öğretmenin öğrencilerin algısında yer ettiği görülmektedir. Buradan zihinsel yetersizliğe sahip olan öğrencilerin öğretmen denildiğinde katılımcıların çoğunluğunda, sınıf mevcudu az sınıflarda öğretmenleriyle yoğun biçimde bireysel eğitim almalarına karşın tahtada ders işleyen öğretmenin algısının zihinlerinde oluştuğu yorumuna varılmaktadır. Kategorilere ait bazı örnekler kodlarıyla birlikte aşağıda yer alan Şekil 5-6’da gösterilmiştir.

Şekil 5

Etkinlik Yapan Ö10, Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe, 11 Yaş Çizimi

“Öğretmen ve arkadaş oyun ve renkleri öğrenir.”

Şekil 6

Sevgi Ö3, Özel Eğitim 8. Sınıf, 14 Yaş Çizimi

“Öğretmenimi severim.”

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere “Okul deyince aklına ne geliyor, çiz.” yönergesi verilerek “Okul” kavramına yönelik elde edilen bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

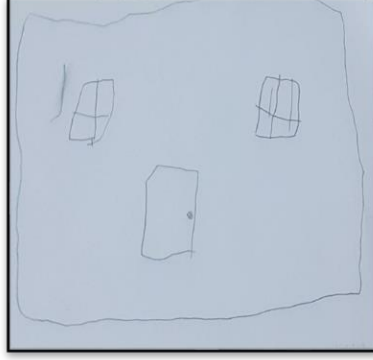
Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin “Okul” Kavramına Yönelik Yaptıkları Çizimlere İlişkin Kategori ve Kodlar

Kategori	Kod	f
Okulun Fiziksel Yapısı	Bayraklı	15
	Bina	
	Tek Katlı	15
	Bina	
	Çok Katlı	10
Okula Yönelik Hisler	Bina	
	Sevgi	8
	Mutluluk	8
	Toplam	56

“Okul” kavramına yönelik çizimler incelendiğinde 2 ayrı kategorinin ortaya çıktığı görülmektedir. Yüksek frekansa sahip olan okulun fiziksel yapısı kategorisini temsil eden kodlar incelendiğinde, katılımcıların zihninde somut olarak bir bina yapısı olduğu görülmektedir. Kategorilere ait bazı örnekler kodlarıyla birlikte aşağıda yer alan Şekil 7-8’ de gösterilmiştir.

Şekil 7

Tek Katlı Bina O4, Özel Eğitim 5. Sınıf, 10 Yaş Çizimi

“Gittiğim okul.”

Şekil 8

Sevgi O12, Özel Eğitim 8.Sınıf, 14 Yaş Çizimi

“Okulumu çok seviyorum.”

3.3. Tipik Gelişim Gösteren Öğrencilerin Çalışmalarına İlişkin Bulgular

Tüm özel gereksinimli katılımcı gruplarında öğretmen branşına, çalıştıkları alanının özelliklerine yönelik çalışmalara rastlanmamıştır. Ancak tipik gelişim gösteren katılımcıların grubunda öğretmenler branşlarına göre çizilmiş, çalıştıkları alanın özellikleri resim ve cümleler ile desteklenmiştir. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin “Öğretmen” kavramına yönelik çizimleri incelendiğinde çalışmalarda yüksek frekansta dudakların gülümseme şeklinde çizildiği görülmektedir. Çizimlerde benzetmelere sadece bu grupta rastlanmıştır. Akademik içeriklere yer verilmiş, öğretmenlerin emek veren, öğretici gibi özellikleri resimlere yansıtılmıştır. En detaylı ve ayrıntılı çizimleri bu grubun ortaya çıkardığı görülmektedir. Çizimlerde konuşma baloncuklarıyla düşüncelerin ifade edildiği görülmektedir. Kadın öğretmenlerin elbise giydiği ve çanta taktığı şeklinde çizildiği birçok resimde görülmektedir. Erkek öğretmen çizimlerinde ise takım elbise, pantolon, kravat şeklinde resmi giyim detayları verildiği görülmektedir. Çizimlerde öğretmen; kadın öğretmen, erkek öğretmen, çöp adam olmak üzere farklı şekillerde resmedilirken en çok kadın öğretmenin çizildiği görülmektedir.

Tablo 8

Tipik gelişim gösteren öğrencilerin “Öğretmen” kavramına yönelik yaptıkları çizimlere ilişkin kategori ve kodlar

Kategori	Kod	f
Öğretmen Branşları	İngilizce	15
	Fen Bilgisi	1
	Fizik	1
	Türkçe	3
Öğretmene Yönelik Hisler	Sevgi	5
Öğretmen Özellikleri	Emek	2
	Veren	
	Öğretici	12
Metafor	Mutlu	9
	Gül	1
	Yonca	1
	Melek	1
	Toplam	

Tipik gelişim gösteren öğrencilerin “Öğretmen” kavramına yönelik çizimlerinde ortaya çıkan 4 ayrı kategori içerisinde en yüksek frekansa sahip olan “Öğretmen branşları” kategorisini temsil eden kodlar incelendiğinde, çok sayıda katılımcının tek bir branşa yönelik öğretmeni çizdiği görülmektedir. Katılımcıların çizimlere yönelik ifade ettiği cümlelerde de bu algıyı destekler nitelikte yorumlara ulaşılmaktadır. Kategorilere ait bazı örnekler kodlarıyla birlikte aşağıda yer alan Şekil 9-10 üzerinde gösterilmiştir.

Şekil 9

İngilizce Ö33, 8.Sınıf, 14 Yaş Çizimi

“İngilizce öğretmenimi çizdim.”

Şekil 10

Metafor Ö4, 11.Sınıf, 17 Yaş Çizimi

“Yonca yani şans tabii ki öğretmen deyince aklıma gelen.”

Tablo 9

Tipik gelişim gösteren öğrencilerin “Okul” kavramına yönelik yaptıkları çizimlere ilişkin kategori ve kodlar

Kategori	Kod	f
Okulun Dış Görünüşü	Okul Binası	11
Okula Yönelik Hisler	Mutluluk	15
	Özgürlük	1
	Sevgi	11
Okulun Eğitsel Yönü	Öğretici	12
	Bilgi Yuvası	7
	Öğretmenin olduğu yer	2
	Eğitim ve Oyun	1
	Toplam	63

Tipik gelişim gösteren öğrencilerin “Okul” kavramına yönelik çizimlerinde ortaya çıkan 3 ayrı kategori içerisinde en yüksek frekansa sahip olan “Okula yönelik hisler” kategorisini temsil eden kodlar incelendiğinde, katılımcıların zihninde olumlu bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Okul katılımcılara iyi hisler vermektedir. Katılımcıların çizimlere yönelik ifade ettiği cümlelerde de bu algıları destekler nitelikte yorumlara ulaşılmaktadır. Kategorilere ait bazı örnekler kodlarıyla birlikte aşağıda yer alan Şekil 11-12’de gösterilmiştir.

Şekil 11

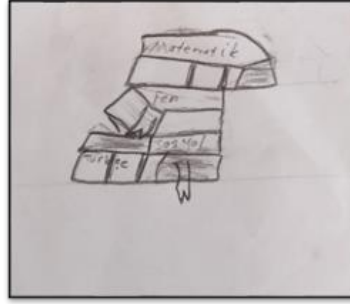
Mutluluk O41, 11.Sınıf, 17 Yaş Çizimi

“Okul vakti mutlu oluruz.”

Şekil 12

Öğretici O3, 12. Sınıf, 18 Yaş Çizimi

“Okul bize okuma yazma öğretir.”

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1 Sonuç

Araştırmada özel gereksinimli öğrenciler (otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizlik) ile tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak çizme-yazma tekniği kullanılarak veriler toplanıp betimsel analiz yöntemiyle kategoriler ve bunların kodları şeklinde değerlendirilmiştir.

- Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin öğretmenlerini sevecen, mutlu, ilgisiz ve sinirli olarak resimlerine yansıttıkları gözlemlenmiştir. Çizimlerde öğretmenlerin surat ifadeleri oldukça net çizilmiştir. İncelendiğinde çalışmaların 27'sinde dudakların gülümseme şeklinde çizildiği, 5'inde öfke duygusunu yansıtan dudak ve yüz ifadesi çizildiği, 5'inde ise dudak ve yüz ifadesinin olmadığı görülmektedir. Öğretmenin eğitsel rolü içinde; ortaokul, lise ve iş uygulama okullarında yüksek frekansta (f=24) tahtada ders anlatan öğretmen, masada ders anlatan öğretmen, elinde kâğıt kalem olan öğretmen, yönerge veren öğretmen şeklinde öğretmen algısının öğretmen eğitici rolü üzerinde toplandığı, öğretmenin bilgi veren, anlatıcı konumunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çizimlerin çoğunda kadın öğretmenlerin elbise veya etek giyen olarak çizildiği görülmektedir. Erkek öğretmen çizimlerinde ise takım elbise, pantolon, kravat şeklinde resmi

giyim detayları verildiği görülmektedir. Çizimlerde öğretmen; kadın öğretmen, erkek öğretmen, çöp adam olmak üzere farklı şekillerde resmedilirken en çok erkek öğretmen çizildiği görülmektedir. Öğrencilerin okula yönelik hislerinin yalnızlık, sevgi, yardımseverlik ve mutluluk olduğu görülmektedir. Yalnızlık kategorisi öğrencilerin okula yönelik çizimlerinde her alt kavramda ayrı ayrı ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Okulun öğretici yönünde somut bir kitap algısı ile karşılaşmıştır. Okulun dış görünüşü olarak öğrencilerin okul binalarını resmettikleri görülmektedir. Okul binalarında ise binaların katlarında ve bina önünde bayrak direği çizimleriyle okulun dış görünüşü kendi içinde çizimlerde farklılaşmaktadır. Çizilen resimler incelendiğinde otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin sadece kendi sınıflarını değil, okul ve çevresiyle ilgili ayrıntılara da yer verdikleri görülmektedir. Buradan sınıfa bağlı kalmayıp okul ve çevresini de benimsediği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin çizimlerinde hem duygusal dünyalarını hem de çevresinde gördüğü olay ve davranışları yansıttıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Uygulama sırasında eğlenceli tanışma sohbetleri ve gönüllülük esaslı olması sebebiyle öğrenciler uygulamayı sevdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler uygulama sonrasında bu uygulamanın öğrencileri sosyalleştirdiğini ve yaratıcılıklarını geliştirmek için önemli bir katkı sağladığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrenci çizimlerinin ilkökul kademesinde yüksek frekansta (f=12) karalama, ortaokul (f=13) ve iş uygulama okulu (f=10) kademelerinde yüksek frekansta şema öncesi, lise kademesinde (f=4) ise yüksek frekansta şematik dönem içerisinde olduğu görülmektedir.

- Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin çalışmalarına yönelik bulguları incelediğimizde öğretmen kavramına yönelik algıların öğretmen davranışları ve öğretmenin eğitsel rolü ve öğretmene yönelik hisler üzerinde toplandığı ortaya çıkmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin içlerinde öğretmenlerini sınırlı olarak yansıtanların var olduğu görülmektedir. Örneğin, Ö26 ortaokula giden 6.sınıf özel eğitim öğrencisi "*Hoca ve babam bana kızıyor.*" ifadesini kullanmıştır. Bir başka çizimde ise Ö22 8. Sınıfa giden 14 yaşındaki özel eğitim öğrencisi "*Öğretmen yorulmuş, sinirlenmiş.*" açıklamasında bulunmuştur. Öğrencilerin öğretmenlerini aile bireyleriyle özdeşleştirdikleri görülmektedir. Bunun yanında öğretmenlerine sevgi beslediklerini çizimlerine yansıtmışlardır. Çizimlerde ortaya çıkan kategorilerden bir diğeri olan öğretmenin eğitsel rolü içerisinde; tahtada ders anlatan öğretmen, elinde kâğıt olan öğretmen, etkinlik yapan öğretmen yer almaktadır. Buradan öğretmen algısının eğitsel rol üzerinden geliştiği, öğrencilerin öğretmeni aktif bir anlatıcı, bilgi veren olarak gördükleri sonucuna varılmaktadır. Çalışmaların 32'sinde dudakların gülümseme şeklinde çizildiği, 2'sinde sınırlı bir yüz ifadesi çizildiği, 6'sında ise dudak ve yüz ifadesinin olmadığı görülmektedir. Çizimlerin birkaçında öğretmenin yüzünde maske takılı olduğu görülmektedir. Kadın öğretmenlerin elbise giyen olarak çizildiği görülmektedir. Erkek öğretmen çizimlerinde ise takım elbise, pantolon, kravat, gözlük şeklinde resmi giyim detayları verildiği görülmektedir. Çizimlerde öğretmen; kadın öğretmen, erkek öğretmen, çöp adam olmak üzere farklı şekillerde resmedilirken en çok kadın öğretmen çizildiği görülmektedir. Öğrencilerin okula yönelik hislerinin sevgi ve mutluluk kodlarından oluştuğu sonucuna ulaşılmaktadır. Okulun dış görünüşü olarak öğrencilerin okul binalarını resmettikleri, çizimlerinde hem duygusal dünyalarını hem de çevresinde gördüğü olay ve davranışları yansıttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin çizimlerinin karalama dönemi, şema öncesi veya şematik dönem içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Tipik gelişim gösteren öğrencilerin çalışmalarına yönelik bulguları incelediğimizde öğretmen kavramına yönelik algıların öğretmen branşları, özellikleri ve öğretmene yönelik benzetmeler üzerinde toplandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin daha çok İngilizce öğretmenlerini (f=14) çizdikleri görülmektedir. Öğretmene karşı sevgi besledikleri, öğretmenin emek veren, öğretici ve mutlu şekilde algılandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Özel gereksinimli öğrenci grubundan farklı olarak öğretmene yönelik benzetmeler yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Çizimlerde benzetmelere sadece bu grupta karşılaşmıştır. Öğretmen güle, melege ve yoncaya benzetilmiştir. Soyut ifadeler kullanılmıştır. Çalışmalarda ilkökul (f=9), ortaokul

(f=12) ve lise (f=15) kademelerinde her birinde dudakların gülümseme şeklinde çizildiğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. En yüksek frekansta lise kademesinde (f=15) dudakların gülümseme şeklinde çizildiği görülmektedir. Örneğin Şekil 9 ve Şekil 11 üzerinde dudakların gülümseme şeklinde çizilmiştir. Akademik içeriklere yer verilmiş, öğretmen branşı belirtilmiştir. En detaylı ve ayrıntılı çizimleri bu grubun ortaya çıkardığı görülmektedir. Çizimlerde konuşma baloncuklarıyla düşüncelerin ifade edildiği görülmektedir. Kadın öğretmenlerin elbise giydiği ve çanta taktığı şeklinde çizildiği birçok resimde görülmektedir. Erkek öğretmen çizimlerinde ise takım elbise, pantolon, kravat şeklinde resmi giyim detayları verildiği görülmektedir. Çizimlerde öğretmen; kadın öğretmen, erkek öğretmen, çöp adam olmak üzere farklı şekillerde resmedilirken en çok kadın öğretmenin çizildiği görülmektedir. Okulu dış görünüşü olarak resmettikleri, okul binalarını çizdikleri görülmektedir. Öğrencilerin çizimlerinde hem duygusal dünyalarını hem de çevresinde gördüğü olay ve davranışları yansıttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin çizimlerinin şema öncesi, şematik dönem ve gerçekçilik dönemi içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer gruplardan farklı olarak bu grupta çizimler daha belirgin, bastırılarak çizilmiş, daha fazla renk kullanıldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre özel gereksinimli öğrencilerin algılarının yüksek frekansta olumlu olduğu fakat okul içerisinde kendilerini yalnız hissettikleri de görülmüştür. Ayrıca okula karşı besledikleri duygulardan okulu sevgi dolu bir ortam olarak gördükleri öğretmenlerine olumlu duygularla bağlı oldukları görülmektedir. Aynı şekilde tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarının yüksek frekansta olumlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun yanı sıra özel gereksinimli öğrencilere göre tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarının eğitsel yönünün daha ağırlıklı olduğu araştırma sonucunda ortaya çıkmaktadır.

4.2. Tartışma

Araştırmanın temel problemi “özel gereksinimi olan öğrenciler ile tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algıları nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu problemi incelemek üzere belirlenen alt problemlere ilişkin sonuçların tartışması sunulmuştur.

Araştırma sonucunda her katılımcının çizim ve açıklamalarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Katılımcılar aynı kavram hakkında birbirinden farklı ürünler üzerinden algılarını yansıtmışlardır. Nitekim Çicekler ve Koruklu (2013), da 66 katılımcıyla araştırdığı serbest resim çalışmasında çizimlerin özelliklerinde katılımcıların çizimleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Angell, Alexander ve Hunt (2015), yaptığı araştırmada yazma çizme tekniğinin son on yılda sağlık, sosyal hayat ve eğitimde sıklıkla kullanıldığını belirtmiştir. Araştırmada yazma çizme tekniğinin sınırlı ve faydalı yönleri detaylı biçimde incelenmiştir. Araştırma sonucunda bu tekniğin öğrenciyi yapılan çalışmaya aktif şekilde kattığı, iç dünyasına ulaşmada büyük bir araç olduğu bahsedilmiştir. Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini bu teknik ile rahatlıkla kullanabildikleri görülmüştür. Tekniğin çocuk odaklı veri toplama yöntemi olduğu bahsedilmiştir. Noonan, Boddy, Fairclough ve Knowles (2016), öğrencilerin okul dışı zamanlarda yaptıkları fiziksel aktivitelerini yaz, çiz, ve anlat yöntemiyle araştırmayı amaçlamışlardır. Bu araştırmayla öğrencilerin okul dışında yaptıkları fiziksel aktiviteler ile ilgili yorumlarını, algılarını ve tecrübelerini öğrenmeyi hedeflemişlerdir. Çalışmanın örneklem grubunu 10-11 yaş aralığındaki 35 katılımcı oluşturmaktadır. Elde edilen veriler gruplandırılarak ayrı ayrı kategorilendirilmiştir. Her grubu temsil eden temalar oluşturulmuş ve betimsel analizler yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrenciler yüksek oranda fiziksel aktiviteleri spor ile ilişkilendirmiştir. Öğrenci çizimlerinde ortaya çıkan algılar arasında eğlenceli vakit, zevk almak, mutluluk veren şekilde temalara ulaşılmıştır. Ayrıca ebeveynlere yönelik fiziksel aktivitelere teşvik eden birey ve engelleyen birey olarak iki ayrı algının da var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Talipov ve Aliev (2021), sanat eğitimi yoluyla öğrencilerin yaratıcılığının desteklenmesi ve sorun çözme becerilerine etkisi durumunu incelemişlerdir. Öğrencilerin öğrendikleri bilgileri yeni bir ortamda sunmaya çalışmada, bir sorunla

karşılaştıklarında doğru çözüm yolunu bulma durumlarında zorluklar yaşadığı görülmektedir. Bu süreçte öğrencilere sanat eğitimi yoluyla programlanmış öğretim yöntemi uygulanması gerektiği, öğrencilerin entelektüel ve kişilik özelliklerine göre uygun olması gerektiği, öğrencinin merak duyguları ve hayal dünyalarına uygun şekilde aktiviteler yapılması gerektiği, problem çözmede bireysel yaklaşılmasının önemini ifade etmişlerdir. Özel gereksinimi olan öğrencilerin öğretmen kavramına yönelik öğretmenin eğitsel rolü algısı üzerinde toplandığı aynı zamanda öğretmenlerini çizimlerde ve çizimleri ifade ettikleri birer cümle içerisinde sevecen, mutlu, ilgisiz ve sinirli olarak olumlu ve olumsuz biçimlerde algıladıkları görülmektedir. Öğrencilerin bu çalışma ile öğretmenleri hakkında ilgisiz, sinirli gibi olumsuz algıları dahi ortaya çıkarabildiklerini, özel gereksinimli öğrencilerin olumlu ve olumsuz duygularını çizimlere yansıtabildikleri görülmektedir. Buradan yola çıkarak çocukların resim yapma çabasıyla algı dünyalarını, içlerinde sıkıştırdıkları duygu ve düşüncelerini somutlaştırma ihtiyaçlarını karşıladıklarına dair alanyazını destekleyici bir sonuca ulaşılmaktadır. Özdemir, Sezgin, Şirin, Karip ve Erkan (2010), yaptığı çalışmada öğrencilerin okul ve öğretmen algılarının olumlu yönde olduğu sevgi ve minnet duyguları beslediklerini rapor etmiştir. Benzer olumlu okul algısına alanyazında sıklıkla rastlanmaktadır (Ateş, 2016). Çalışmanın özel gereksinimi olan öğrenciler bölümünde ki her iki tanı grubunda (otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizlik) sınıf içerisinde yalnızlık yaşadıkları, sosyal aktivite kategorilerinde genellikle bir veya en fazla 3 arkadaşlı çizimlere rastlanıldığı görülmekte ve özel gereksinimi olan öğrencilerin okulda çok fazla arkadaşına sahip olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar içerisinde Kaya (2020), araştırmasında özel gereksinimli çocukların kendilerini yalnız veya sadece bir arkadaşıyla resmettikleri sonucuna ulaşmıştır. Mevcut çalışmadaki bulgu alanyazını desteklemektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin çizimlerinde surat ifadelerinin net ancak ayrıntısız çizildiği görülmektedir. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin çalışmalarıyla karşılaştırıldığında çizim becerileri arasında farklılıklar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak zihinlerindeki algıları çizimlerine yansıtırken özel gereksinimli öğrencilerin çizimlerinde daha az detay verdiği, tasarım ilkelerini kullanabilme becerilerinin kısıtlı olduğu görülmektedir. Bir diğer araştırma sonucunda ise özel gereksinimi olan öğrencilerin sadece kendi sınıflarını değil okul ve okul çevresini de çizdikleri görülmektedir. Buradan hareketle okul ve okul çevresinin algılarında yer ettiği aynı zamanda hem duygusal dünyalarını hem de çevrelerinde gördükleri olay ve davranışları da çizimlerinde yansıttıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim Çakır (2017), farklı tanı alanında (DEHB) özel gereksinimli çocuklarla yaptığı çalışmada da öğrencilerin duygusal dünyalarını ve çevrelerinde gördükleri olayları çizimlerinde yansıttıkları sonucuna ulaşmıştır. Özel gereksinimi olan öğrencilerin çalışmalarında metaforlara rastlanılmazken tipik gelişim gösteren öğrencilerin çalışmalarında metaforlar görülmektedir. Buradan hareketle tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramı algısını ortaya koyarken hayal güçlerini kullanarak benzetmeler yapabildiklerini görmekteyiz. Özden (2017), çalışmasında tipik gelişim gösteren öğrencilerin kitap ve kütüphane algılarına yönelik birçok kategoride metafor oluşturdukları sonucuna ulaşmıştır. Ceylan ve Özgenel (2022), ortaokula gitmekte olan tipik gelişim gösteren öğrencilerle yaptığı çalışmada gittikleri okulun kültürüyle tipik gelişim gösteren öğrencilerin okula bağlılıklarının aynı yönelimde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Tipik gelişim gösteren öğrencilerin okul kavramına yönelik algılarını olumlu yönde çizim ve açıklamalarla belirttikleri bunun yanı sıra okul kavramına yönelik algılarının; eğitsel yönü daha ağırlıklı olan algılardan oluştuğu ancak üst kademelere doğru okula karşı şikâyet etme durumlarının var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar Şahan'ın (2021) gözlemlerine dayanarak belirttiği gibi okula karşı bağlanma durumları arttıkça derslere yönelik başarıları düzeylerinin de arttığı, katılımcıların sınıf kademeleri arttıkça okula bağlanma durumlarının azaldığı sonucuyla uyusmaktadır. Bu sebeple sınıf kademesi arttıkça öğrencinin akademik ağırlığının artmasıyla birlikte öğrencide oluşan şikâyet, kaygı gibi durumların önüne geçmek amacıyla sanat etkinlikleri, turnuvalar gibi sosyal aktivitelere yoğunluk verilmesinin, uygulamaların artırılmasının gerekliliği düşünülmektedir. Başar ve Aytar (2019), neredeyse bütün çocukların aynı gelişim evrelerinden geçtiklerini, özel gereksinimli çocukların tanı ve derecelerine göre evrelerin aşamasında değişiklik

gösterebildiklerini, yaşlarının ileri veya gerisinde olan dönemlerdeki çizim evrelerinde olabildiklerini belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak araştırmaya katılan özel gereksinimli öğrencilerin çizimleri içerisinde en son ulaşabildikleri çizim evresinin şematik dönemde olduğu, tipik gelişim gösteren öğrencilerin ise gerçekçilik döneminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan özel gereksinimli öğrencilerin çizimleri içerisinde en son ulaşabildikleri çizim evresinin şematik dönemde olduğu, tipik gelişim gösteren öğrencilerin ise gerçekçilik döneminde olduğu görülmektedir. Uygulama sonrasında araştırmaya katılan öğrenciler, uygulamayı sevdiğini ve tekrar resim çizmek istediklerini belirtmişler.

4.3. Öneriler

Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle sonuca yönelik öneriler ile ileride yapılacak araştırma ve uygulamalara yönelik öneriler aşağıda iki ayrı başlıkta maddeler halinde verilmiştir.

4.3.1. Sonuca Yönelik Öneriler

- Özel gereksinimi olan öğrencilerin yalnızlık hissi yaşadığı sonucundan yola çıkarak okullarda sosyal kabulü artırıcı çalışmalara yoğunluk verilebilir.
- Özel gereksinimli öğrencilerin bulunduğu okul ve sınıflar daha belirgin biçimde eşit ve adil biçimde erişilebilir, kullanılabilir ve anlaşılabilir ortamlar haline getirilebilir.
- Tipik gelişim gösteren öğrencilerin bulunduğu okullarda gelecek kaygısı, okul hakkında şikâyet durumları üzerinde rehberlik çalışmaları yapılabilir.
- Sınıfında özel gereksinimi olan kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına yönelik eğitim verilen sınıflarda görevli öğretmenler özel eğitim ile ilgili seminerler verilebilir.

4.3.2. Uygulama ve Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Yapılacak araştırma ve uygulamalara yönelik bu çalışmaya benzer çalışmalar yürütecek araştırmacıların daha geniş bir örneklem grubu ile uygulama yapması önerilebilir.
- Çalışmaya farklı yetersizlik türlerine sahip öğrenciler de katılarak örneklem grubu zenginleştirilebilir.
- Çalışma okul kavramı ve alt kavramları çoğaltılarak incelenebilir.
- Yapılacak benzer çalışmalarda kullanılan çizme yazma tekniğiyle birlikte daha farklı veri toplama teknikleri kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Allen, M.L., & Craig, E. (2016). Brief Report: Imaginative Drawing in Children with Autism Spectrum Disorder and Learning Disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(2), 704-712.
- Angell, C., Alexander, J., & Hunt, J. A. (2015). 'Draw, write and tell': A literature review and methodological development on the 'draw and write'research method. *Journal of Early Childhood Research*, 13(1), 17-28
- Ateş, Ö. T. (2016). Öğrencilerin öğretmen ve okul metaforları. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 78-93.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-14.
- Başay, A. C., & Aytar, F. A. G. (2019). 3-9 yaş arası çocukların resimlerinin değerlendirildiği çalışmaların incelenmesi. *Asya Öğretim Dergisi*, 7(2), 38- 59.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ceylan, H., & Özgenel, M. (2022). Ortaokul öğrencilerinin okula bağlılıklarında önemli bir faktör: Okul kültürü. *Temel Eğitim*, 13, 32-46.

- Çağlayan, N. (2014). Zihinsel engelli bireylerin eğitiminde görsel sanatlar dersinin yeri ve önemi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 91-101.
- Çakır, B. (2017). *DEHB tanısı almış çocukların aile resmi çizimlerinin algılanan ebeveyn tutumları ve anksiyete düzeyleri ile ilişkisi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no: 475965).
- Çiçekler, C. Y., & Koruklu, N. Ö. (2013). 4-6 Yaş arasındaki çocukların serbest resim çalışmalarındaki resim özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-2), 551-563.
- Deniz, Ü., & Yıldız, R. (2018). Milli Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programında cinsel gelişim ve cinsel eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2), 431-447. doi:https://doi.org/10.17152/gefad.377516
- Ferreira, A., & Santoso, A. (2008). Do students' perceptions matter? A study of the effect of students' perceptions on academic performance. *Accounting & Finance*, 48(2), 209-231.
- Gal, A., & Gan, D. (2021). Imagine a school: Children draw and explain the ideal environmental school. *Australian Journal of Environmental Education*, 37, 208-223.
- Gonca, E. R. İ. M., & Caferoğlu, M. (2012). Görsel sanatlar eğitimi dersinin zihinsel engelli çocuklara katkısının özel eğitim öğretmenlerinin görüşleriyle belirlenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 321-342.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68- 86.
- Kaya G. N. (2020). Özel eğitim gereksinimi olan çocukların resimlerinin analizi. *Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent Trends-6*, 559-571. ISBN: 978-625-7898-08-9.
- Knowles, Z. R., Parnell, D., Stratton, G., & Ridgers, N. D. (2013). Learning from the experts: exploring playground experience and activities using a write and draw technique. *Journal of physical activity and health*, 10(3), 406-415.
- MEB. (2018, Temmuz 7). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Mevzuat. www.meb.gov.tr
- Noonan, R. J., Boddy, L. M., Fairclough, S. J., & Knowles, Z. R. (2016). Write, draw, show, and tell: a child-centred dual methodology to explore perceptions of out-of-school physical activity. *BMC public health*, 16(1), 1-19.
- Özdemir, S., Sezgin, F., Şirin, H., Karip, E. ve Erkan, S. (2010). İlköğretim okul öğrencilerinin okul iklimine ilişkin algılarını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 213-224.
- Özden, M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin kitap ve kütüphane kavramına ilişkin metaforik algıları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14). 1- 34.
- Öztabak, M. Ü. (2017). İlkokul 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin okul algısı. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 31(1), 103-124.
- Pridmore, P., & Bendelow, G. (1995). Images of health: Exploring beliefs of children using the 'draw-and-write' technique. *Health Education Journal*, 54(4), 473- 488
- Şahan, B. E. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin okula bağlılıkları ile akademik başarıları ve okul etkililiği arasındaki ilişkiler örüntüsü* (Master's thesis). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

- Talipov, N. X., & Aliev, N. S. (2021). The importance of perspective in teaching art to future fine arts teachers. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 10(2), 97-103.
- Temel, C., & Güllü, M. (2016). Bir beden eğitimi dersi çiz. *Eğitim ve Bilim*, 41(183), 351-361.
- Yılmaz, A. ve Güven, Ö. (2015). Üstün yetenekli öğrencilerin beden eğitimi dersi ve beden eğitimi öğretmeni kavramlarına yönelik algılarının çizme yazma tekniği ile incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 3(3), 55-77.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

When researchers examined the concept of school, they developed many theoretical approaches. However, inadequacies were felt about students way of perceiving the school. (Gülcemal, 2019). That is, Understanding students' perceptions of the school is crucial for comprehending their interpretations of feelings, experiences, and thoughts about it. Therefore, it is important to compare the school perceptions of individuals requiring special education with those showing typical development. By examining and comparing the perceptions of students with special needs (autism spectrum disorder and intellectual disability) and students with typical development through drawing, writing techniques, and interviews, valuable contributions can be made to the existing literature.

Method

In this study, qualitative research method was used in order to conduct a detailed and in-depth analysis of the problem and collect data (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018).

To gather perceptions about school, 180 students from primary, secondary, high school, and special education classes in Şanlıurfa's Karaköprü, Haliliye, and Eyyübiye districts took part in the research.

In the study, 14 students with autism spectrum disorder and 19 students with intellectual disability were excluded from the research due to their decision not to continue or incomplete drawings during the application process. The study group consisted of 147 students, comprising 46 students with autism spectrum disorder, 41 students with intellectual disabilities, and 60 students with typical development. The drawings and sentences obtained through the drawing and writing technique were analyzed separately using the descriptive analysis method.

Results

It is seen that the perceptions of students with autism spectrum disorder towards the concept of teacher are concentrated on behaviors and the educational role of the teacher. Also, students' feelings towards school are loneliness, love, helpfulness and happiness. It is noteworthy that the category of loneliness appears separately in each sub-concept in students' drawings for school. In the teaching aspect of the school, students with autism spectrum disorder depicted concrete perceptions of the book by painting the school buildings. Their drawings reflected their emotional world and observations of events and behaviors, including details about the school and its surroundings. Engaging in conversations and volunteerism brought joy to the students, and teachers observed improved socialization and creativity. The drawings of students with autism spectrum disorder were found to align with the scribble, pre-schema, or schematic period.

- When analyzing the studies, we observe that students' perceptions of teachers revolve around their behaviors, educational role, and the students' feelings towards them. Among students with intellectual disabilities, some exhibit nervousness towards their teachers. Interestingly, students often associate their teachers with family members and express love for them in their drawings. This suggests that students perceive teachers as active storytellers and valuable sources of information. In their drawings, female teachers are depicted more frequently than male teachers or stick figures. Overall, students' feelings towards school are characterized by love and happiness. The drawings of students with intellectual disabilities align with the scribbling, pre-schema, or schematic period.

- The studies on students with typical development reveal that their perceptions of teachers revolve around characteristics, branches, and metaphors. They hold affection for their teachers, perceiving them as hardworking, instructive, and joyful. Unlike the special needs student group, metaphors were identified in this group, including likening teachers to a rose, an angel, and a clover. These drawings feature abstract expressions, academic content, and speech bubbles. They reflect the students' emotional world and observations. The drawings of students with typical development fall within the pre-schema, schematic, and realism periods. They are distinctive, created with pressing techniques, and feature a wide range of colors.

Discussion

The research findings reveal that each participant expressed their perceptions through unique drawings and explanations, highlighting their individuality and artistic expression. Çiçek and Koruklu (2013) concluded that significant differences exist between participants in the characteristics of their drawings in a study involving 66 participants. Students with special needs, including those with autism spectrum disorder and intellectual disability, focused on their teachers' educational role. They perceived their teachers as loving, happy, disinterested, and angry, both positively and negatively. The study demonstrated that students were able to express negative perceptions, such as apathy and anger, through their drawings. Students with special needs portrayed a range of emotions, aligning with the idea in literature that art serves as a medium for representing their perception of the world and releasing emotions and thoughts. Another study by Kaya (2020) found that children with special needs often depicted themselves alone or with only one friend, which is consistent with the current study's findings. Additionally, it was noted that students with special needs, including autism spectrum disorder and intellectual disability, drew facial expressions clearly but without intricate details. Students with special needs demonstrate differences in their drawing skills compared to typically developing students. They tend to provide less detail in their drawings and have limited ability to utilize design principles when expressing their perceptions. Adar and Sarı (2014) found that students with special needs tend to exclude details in their drawings, showing significant differences in comparison to typically developing peers regarding both details and design principles. Metaphors are not commonly found in studies involving students with special needs, such as autism spectrum disorder and intellectual disability, whereas students with typical development often utilize metaphors in their studies. This suggests that students with typical development can use their imagination to make analogies, reflecting their understanding of the concept of school. Özden (2017) similarly concluded that students with typical development created metaphors across various categories to express their perceptions of books and libraries in his study. According to Başar and Aytar (2019), children with special needs may progress through developmental stages differently based on their diagnosis and severity. In the study, students with special needs reached the schematic period as their final drawing stage, while typically developing students were in the realism period. Participants in the research expressed their enjoyment and interest in drawing again, and teachers observed positive developments in creativity and social skills among their students.